

В. П. Капелюшний

Державний суверенітет

ДЕРЖАВНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ - верховенство державної влади всередині країни та її незалежність і рівноправність у зовнішньополітичній сфері. Осн. ознаки Д. с.: верховенство - передбачає верховну владу держави на влас. тер., її територ. цілісність і недоторканність; неподільність - засвідчує неможливість існування в країні двох верхов. влад, а отже двох суверенітетів (франц. *souveraineté* - верховна влада); невідчуженість - суверенні права не потребують чийогось визнання чи затвердження і не можуть підлягати сумніву або бути скасованими; необмеженість - виключно добровіл. обмеження сфери реалізації влас. суверенітету. Принцип Д. с. - один із гол. принципів міжнар. права і міжнар. відносин. Він юридично закріплений у статуті ООН, Гельсин. угодах та ін. міжнар.-правових документах. Правовою основою Д. с. є конституції країн, декларації, заг.-визнані принципи міжнар. права, які де-юре фіксують суверенну рівність держав, їхню територ. цілісність, невтручання у внутр. і зовн. справи, право націй на самовизначення.

Ідею Д. с. висунули ще античні філософи (Платон, Аристотель), але її оформлення у світ. науці відбулось у 16-17 ст., коли в країнах Зх. Європи виникли політ. і соц.-екон. передумови для формування на руїнах абсолют. монархій нац. держав. Один із перших теоретиків Д. с. франц. політ. мислитель, правознавець і держ. діяч Ж. Боден свої погляди з цього питання виклав у праці «*Les six livres de la République*» («Шість книг про республіку», Париж, 1576). Він вважав, що держава постає не за добровіл. договором, а шляхом встановлення панування однієї соц. групи над ін. через насильство та завоювання. Ж. Боден уперше визначив суверенітет як гол. ознаку держави, її «абсолютну і постійну владу», властиву як для монархії, так і для республіки. Вчений виділив 5 сутнісних ознак суверенітету: видання законів, адресованих усім без винятку підданам і установам держави; вирішення питань війни та миру; призначення посадових осіб; запровадження і функціонування найвищого

суду; помилування. Концепція Ж. Бодена стимулювала подальші теор. дослідж. у цій галузі. Нідерланд. дослідник Г. Гроцій (17 ст.) розглядав Д. с. дещо ширше: як його практичну реалізацію у відносинах між державами. За доби Просвітництва Дж. Локк, Ш. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо та ін. розкритикували ідею божествен. походження влади монарха і на противагу суверенітету монарха висунули й обґрунтували вчення про нар. суверенітет як єдине легітимне джерело всіх видів держ. влади та права, один із основополож. принципів демократії. Відповідно до їхнього розуміння принципу нар. суверенітету лише народ (а не його окремі правителі чи правитель) є верхов. носієм держ. влади, тільки він може обирати форму держ. правління та найвищих держ. посадовців. За Ж.-Ж. Руссо, гол. ознаки нар. суверенітету – неподільність і невідчужуваність. Його сусп. угода стала підґрунтям для подальших теор. розробок і практич. втілення у життя ідеї нар. суверенітету, зокрема її покладено в основу Декларації незалежності США. Поряд з демократ. ідеями Д. с. (Г. Гроцій, Т. Джефферсон) розвивались і його авторитарні концепції (Н. Макіавеллі), тому одні політики й філософи основою Д. с. вважали нар. або нац. суверенітет, ін. – одноосібного главу держави (монарха).

В Україні ідеї Д. с. почали формуватися у період Гетьманщини (17–18 ст.). Їх виразниками були, насамперед, окремі представники козац. старшини, які займали державниц. позицію. Проте серед козац. старшини певне поширення мали також ідеї автономії України у межах ін. держав. Військ.-політ. й екон. залежність України від сусідів (Росії, Польщі, Туреччини), відсутність нац. єдності знижували можливості утвердження Д. с., хоча його ідею, починаючи з 18 ст., активно підтримували і пропагували укр. громадсько-політ. діячі, письменники, публіцисти, філософи (П. Орлик, М. Драгоманов, І. Франко та ін.). Дослідники й політики, які розробляли ідею нар. суверенітету, вважали його синонімом незалежності, а тому розглядали, як правило, у взаємозв'язку з держ. і соц. суверенітетом. Так, [М. Грушевський](#) визначав потребу нар. суверенітету як послідовне й логічне завершення потреб нац. розвитку та самовизначення будь-якого народу. [Ю. Бачинський](#) розглядав держ. і нар. суверенітет у діалектич. єдності. Його погляди поділяли М. Драгоманов, Л. Ребет, В. Старосольський та ін. Хоча для М. Міхновського ідеалом був нац. суверенітет, він також вважав держ. і нар. суверенітет взаємозалежними. У новіт. період історії ідею Д. с. України покладено в конституц. систему УНР та її правонаступників (на зх.-укр. землях – у діяльність ЗУНР). 1939 принципи Д. с. проголосила Карпат. Україна. За рад. доби УРСР формально проголошено суверен. державою, однак лише 1991 Україна стала дійсно незалеж. і суверенною. Цей процес започатковано 16 липня 1990 [Декларацією про державний суверенітет України](#). Сучасні укр. дослідники визначають Д. с. здебільшого як верховенство влади держави всередині країни та її

незалежність від влади будь-якої ін. держави. Внутр. суверенітет держави передбачає можливість розпоряджатися своєю тер. та її ресурсами, а також видавати закони і домагатися їхнього виконання; зовн. – здійснювати незалежну зовн. політику в межах норм міжнар. права. Більшість науковців розглядають держ. і нац. суверенітет як різні форми вияву нар. суверенітету. Д. с. сучас. України гарантований Актом проголошення незалежності України (1991), Конституцією України (1996), результатами Всеукр. референдуму 1 грудня 1991 та ін. законодав. і політ. актами. Згідно з Конституцією носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ.

Рекомендована література

- 1. Рудик П. А. Декларація про державний суверенітет України - початок новітнього конституціоналізму в Україні // Держава і право: Зб. наук. пр. К., 2007. Вип. 35.**

Бібліографічний опис:

Державний суверенітет / В. П. Капелюшний // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. - К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2007. - Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-26188>

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).